

Soạn bài Thực hành về hàm ý - Ngữ văn lớp 12

Câu 1. Đọc đoạn trích và trả lời các câu hỏi nêu bên dưới (SGK Ngữ văn 12 tập 2 - trang 79)

a) Nếu căn cứ vào lời đáp của A Phủ đối với câu hỏi của Pá Tra thì:

- (1) Lời đáp đó thiếu thông tin gì cần thiết đối với yêu cầu của câu hỏi?
- (2) Lời đáp đó thừa thông tin gì so với yêu cầu của câu hỏi?
- (3) Cách trả lời của A Phủ có hàm ý gì và thể hiện sự khôn khéo như thế nào?

b) Từ sự phân tích trên, hãy nhớ lại kiến thức đã học ở THCS: Thế nào là hàm ý? Căn cứ vào phương châm hội thoại đã được học ở THCS, thì ở đoạn trích trên, A Phủ đã chú ý vi phạm phương châm về lượng (lượng tin) khi giao tiếp như thế nào?

Trả lời:

a) Nếu căn cứ vào nghĩa tường minh trong lời đáp của A Phủ thì:

- (1) Lời đáp của A Phủ thiếu thông tin cần thiết của câu hỏi: số lượng bò bị mất (mất mấy con bò?). A Phủ đã lờ đi yêu cầu này của Pá Tra.
- (2) Lời đáp thừa thông tin so với yêu cầu của câu hỏi: A Phủ không nói về số bò bị mất mà lại nói đến việc dự định và niềm tin của mình (*tôi về lấy súng thế nào cũng bắn được nó, con hổ này to lắm*).
- (3) Cách trả lời của A Phủ có hàm ý: *bò đã mất vì bị hổ ăn thịt nhưng tôi sẽ bắn được con hổ đó*. Câu trả lời này rất khôn khéo vì nội dung của nó hướng người nghe đến sự “được”, làm nhòa đi chuyện mất bò.

b) Hàm ý là những nội dung, ý nghĩ mà người nói không nói ra trực tiếp bằng từ ngữ, tuy vẫn có ý định truyền báo đến người nghe, còn người nghe phải dựa vào nghĩa tường minh của câu và tình huống giao tiếp để suy ra thì mới hiểu đúng, hiểu hết ý của người nói.

Trong đoạn trích trên, A Phủ đã vi phạm phương châm về lượng (lượng tin) trong giao tiếp: A Phủ đã đưa thêm những thông tin không được người hỏi yêu cầu. Chính sự vi phạm này đã làm xuất hiện hàm ý (xin tha tội và cho được lập công chuộc tội).

Câu 2. Đọc đoạn trích và trả lời các câu hỏi bên dưới (SGK).

a) Câu nói của Bá Kiến "*Tôi không phải là kho*" có hàm ý gì? Cách nói như thế có đảm bảo phương châm cách thức (cần nói rõ ràng, rành mạch) không?

b) Ở lượt lời thứ nhất và thứ hai của Bá Kiến có những câu dạng câu hỏi. Những câu đó thực hiện hành động nói gì? Chúng có hàm ý như thế nào?

c) Ở lượt lời thứ nhất và thứ hai của mình, Chí Phèo đều không nói hết ý. Phần hàm ý còn lại được tường minh hóa (được nói rõ) ở lượt lời nào? Cách nói ở hai lượt lời đầu của Chí Phèo không đảm bảo phương châm về lượng và phương châm cách thức như thế nào?

Trả lời:

a. Câu nói của Bá Kiến: "*Tôi không phải là cái kho*" có hàm ý từ chối trước lời đề nghị xin tiền như mọi khi của Chí Phèo (cái kho - biểu tượng của của cải, tiền nong, sự giàu có. Tôi không có nhiều tiền).

Cách nói vi phạm phương châm cách thức (không nói rõ ràng, rành mạch). Nếu nói thẳng thì là: Tôi không có tiền để cho anh luôn như mọi khi.

b. Trong lượt lời thứ nhất của Bá Kiến có câu với hình thức hỏi: "*Chí Phèo đấy hở?*". Câu này không nhằm mục đích hỏi, không yêu cầu trả lời, vì Chí Phèo đã đứng ngay trước mặt Bá Kiến. Thực chất Bá Kiến dùng câu hỏi để thực hiện hành vi hô gọi, hướng lời nói của mình về đối tượng, báo hiệu cho đối tượng biết lời nói đang hướng về đối tượng (Chí Phèo) hay là một hành động chào kiểu trịch thượng của kẻ trên đối với người dưới. Thực hiện hành vi ngôn ngữ theo kiểu giao tiếp như vậy cũng có hàm ý.

Trong lượt lời thứ nhất của Bá Kiến, câu mang hình thức câu hỏi là: "*Rồi làm ăn chứ cứ bảm người ta mãi à?*". Thực chất câu nói này không nhằm mục đích hỏi mà nhằm mục đích thúc giục, ra lệnh: "Hãy làm lấy mà ăn". Đó cũng là câu nói thực hiện hành vi ngôn ngữ theo lối gián tiếp, có hàm ý.

c. Ở lượt lời thứ nhất và thứ hai của mình, Chí Phèo không nói hết ý, chỉ bác bỏ hàm ý trong câu nói của Bá Kiến: "*Tao không đến đây xin năm hào*", "*Tao đã bảo tao không đòi tiền*". Vậy đến đây để làm gì? Điều đó là hàm ý. Hàm ý này được tường minh hóa, nói rõ ở lượt lời cuối cùng: "*Tao muốn làm người lương thiện*". Cách nói vừa để thăm dò thái độ của Bá Kiến vừa tạo ra kịch tính cho cuộc thoại.

Câu 3. Đọc truyện cười (SGK) và trả lời các câu hỏi bên dưới.

a. Lượt lời thứ nhất của bà đồ có hình thức câu hỏi nhưng thực chất là thực hiện hành động nói gì (ngăn cản, khuyên, đề nghị, khen,...)? Ở lượt lời đó, bà đồ tỏ ý "khen tài văn chương" của ông đồ hay thực chất đánh giá như thế nào về văn chương của ông?

b. Vì sao bà đồ không nói thẳng ý mình mà chọn cách nói như trong truyện?

Trả lời:

a. Lượt lời thứ nhất bà đồ nói: "*Ông lấy giấy khổ to mà viết có hơn không?*". Câu nói có hình thức hỏi nhưng không nhằm mục đích để hỏi mà nhằm gợi ý một cách lựa chọn cho ông đồ.

Qua lượt lời lần thứ hai của bà đồ chứng tỏ trong lượt lời thứ nhất của bà có hàm ý: khuyên ông nên sử dụng giấy cho có ích lợi, cho rằng ông đồ viết văn kém, ông dùng giấy để viết văn chỉ thêm lãng phí, hay bỏ phí giấy, vứt giấy đi một cách lãng phí.

b. Bà đề chọn cách nói có hàm ý vì lí do tế nhị, lịch sự đối với chồng, bà không muốn trực tiếp chê vãn của ông chồng mà thông qua lời khuyên để gợi ý cho ông đề lựa chọn.

Câu 4. Qua những phân trên, anh chị hãy xác định: để nói một câu có hàm ý, người ta thường dùng những cách thức nói như thế nào? Chọn phương án trả lời thích hợp (SGK).

Trả lời:

Để có một câu có hàm ý, người ta thường dùng cách nói chú ý vi phạm một (hoặc một số) phương châm hội thoại nào đó, sử dụng cách hành động nói gián tiếp; chú ý vi phạm phương châm về lượng (nói thừa hoặc thiếu thông tin) mà đề tài yêu cầu; chú ý vi phạm phương châm quan hệ, di chệch đề tài cuộc giao tiếp; chú ý vi phạm phản cách thức: nói mập mờ, vòng vo, không rõ ràng, rành mạch.